

Saksalais-suomalainen sanakirja

LAURI HIRVENSALO *Saksalais-suomalainen sanakirja*. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 1963. X + 1592 sivua.

Kolme vuotta Lauri Hirvensalon ja Nils Hedlundin Ruotsalais-suomalaisen sanakirjan ilmestymisen jälkeen saamme käsiimme Lauri Hirvensalon tukevan Saksalais-suomalaisen leksikon, joka esipuheen ilmoituksen mukaan on ollut tekeillä lähes kaksi vuosikymmentä. Kaksikielisten sanakirjojen toimitustyö on siis edelleen harvojen yksinäisten uurastajien varassa; kovinkaan laajamittainen »team-work» ei ilmeisesti ole tällä alalla osoittautunut tehokkaaksi.

Lauri Hirvensalon uusi teos on laajin viime vuosien leksikkouutuuksista: 1592 sivua. Alanteen Suomalais-englantilaisessa sanakirjassa on palstan rivimäärä sama (81), sivuja 1106; Hirvensalon ja Hedlundin teoksen sivumäärä on 799, ja palstat ovat vain 60-rivisiä, kuten Katarankin 1273-sivuisessa Suomalais-saksalaisessa sanakirjassa.

Alkusanoissa mainitaan, että sanakirjassa on n. 190 000 hakusanaa, siis vain n. 10 000 vähemmän kuin Nykysuomen

sanakirjassa. Teos on huomattavasti laajempi kuin lähin edeltäjänsä, Rankan ja Renkosen Saksalais-suomalainen sanakirja (864 sanastosivua, 57-riviset palstat), ja vähemmän hakusanoja on myös vanhassa B. F. Godenhjelm in leksikossa (sivuja 1728, 60-riviset palstat). Godenhjelm in ja Hirvensalon teosten eroa ilmentäköön vaikkapa *Haar*-artikkeli: Godenhjelm luettelee 80 yhdynnäistä ja johdosta, Hirvensalo 200; joitakin Godenhjelm in mainitsemia sanoja on uusi leksikko jättänyt vanhentuneina; pois: *Haar|arbeit* 'hiustyö; huusteos', *-beere* 'vadelma 'vaapukka', *-bereiter* 'karvan- 1. jouhenpuhdistaja', *-gürtel* 'karva- 1. jouhivyyö', *-kraut* eri kasvien nimi, *-puffe* 'hiusten-pöhötin', *-sieder* 'karvanpuhdistaja', *-wurm* 'suolinkainen'. Hirvensalon leksikon laajempiuus perustuu juuri yhdyssanojen entistä runsaampaan esittelyyn. Kun Godenhjelm *Habicht*-artikkelissaan mainitsee vain yhdynnäiset *Habichts|fang*, *-kraut*, *-nase* ja Rankka—Renkonen *Habichts|fang*, *-nase*, Hirvensalo lisää näihin vielä yhdys-sanat *Habichts|auge*, *-brust*, *-eule*, *-fliege*, *-inseln* (erisn.), *-nest*, *-netz*, *-piltz*, *-schwamm* *-stoss*, *-weibchen*. Teoksen taajoissa yhdys-sanaluetteloissa saattaa olla mukana rakenteeltaan ja merkitykseltään itsessään selviä kompositumeja, mutta toisaalta on todettava, ettei laajennusta ole tehty ainakaan fraseologisen aineksen kustannuksella: esim. *haben*-verbin esittelyyn Godenhjelm käyttää alun toista palstaa, Rankka—Renkonen vajaan palstan, Hirvensalo alun kolmatta palstaa. Eri kysymys on tietenkin, olisiko fraseologista ainesta pitänyt vieläkin lisätä — esim. yhdyssanoja karsimalla.

Saksalaisesta hakusanastosta on vaikea löytää aukkoja. Näyttää siltä, että aivan uuttakin, esim. kylmän sodan luomaa poliittis-valtiollista sanastoa on otettu laajalti mukaan. Pienenä esimerkkinä *zone*-artikkeli: sanan kolmantena merkityksenä mainitaan 'Itä-Saksa', ja yhdynnäisten joukossa ovat *zonen|flüchtling* 'Itä-Saksasta tullut pakolainen', *-grenze*

'Itä-Saksan länsiraja', *-randgebiet* 'Länsi-Saksan itäraja-alueet'. (Sivumennen sanoen olisi ehkä ollut parempi käyttää Itä- ja Länsi-Saksan asemesta nimityksiä DDR ja Saksan liittotasavalta). Joitakin vähäisiä puutteita voi uusimman sanaston osalta löytää: esim. *Abwehr|rakete* (samoin *Weltraum|rakete* ja *Raum|fahrt*), *atomar*, *bundesdeutsch*, *Bundeswehr*, *Entwicklungs|land*, *Markt|forschung*, *-wirtschaft*, *Mixgerät*, *Ostblock*, *Pressekonferenz*, *Radar*, *Sauna* (joka on mainittu Brockhausissa-kin), *Tonbandgerät*, *Weltrevolution* ja *Wirtschaftswunder* ovat vielä saaneet jäädä odottamaan. Kun teoksen alkusanoissa mainitaan, että »uudissanastoa on lisäksi poimittu kymmenistä eri teoksista», odotaisi ehkä löytävänsä näinkin tuoreet uutuudet.

Arvostellessaan Hirvensalon ja Hedlundin sanakirjaa (Vir. 1961 s. 235—) Arvo Keinonen paljoksui käytettyjen lyhenteiden määrää, joka oli 382. Yleensä Keinosen esittämä kritiikki on otettu nyt ilmestyneessä sanakirjassa huomioon, mutta puheelle lyhenteiden paljoudesta ja tarpeettomasta käytöstä tekijä ei ole kallistanut korvaansa. Saksalais-suomalaisessa sanakirjassa käytellään nyt 570:tä lyhennettä. Monet ovat ensi kerran nähtyinä perin arvoituksellisia: ast. astia(nteko, tynnyrintekijän työväl.), hht. hiihto, mäenlasku, hjv. hajuve/det, -siteollisuus, ilmp. ilma/pallo(purjehdus), -laiva, kid. kidutuskojeet, nost. nosto-, kuljetuskoneet, nrmp. nurmipallo, pnn. painonnosto, sat. satulasepän työt, hevosvaljaat. Näin laajan lyhenteistön johdonmukainen käyttö on ollut vaikeata: *Feuer|amt* (pal.) paloasema, *-glocke* 'palokello', *-hahn* 'paloposti', *-leiter* (pal.) 'palotikkaat', *-wächter* (pal.) 'palovartija'. Usein lyhenne tuntuu täysin tarpeettomalta, kuten edellä paloalan termienkin yhteydessä: *Hubschrauber* (Int.) 'helikopteri', *Ladeschiff* (mer.) 'lastiproomu', *Maschinen|drehbank* (srv.) 'konesorvi', *Rollfeld* (Int.) 'lentokentän etukenttä', *Schlussschein* (kaup.) 'kaupantekotodiste'. Sanakirjan käyttäjille liioista lyhenteistä

ei tietenkään ole varsinaista haittaa, mutta kirjoittaja olisi säästännyt paljon tilaa ja vaivaa tyytymällä vähempiin lyhenteisiin. Tällaisena leksikko tulee antaneeksi epämääräisen kuvan suomen kielen ilmaisimien terminluonteisuudesta.

Sanakirjaa selaillessa saa sen vaikutelman, että suomalaiset vastineet ovat kauttaaltaan osuvia ja ajanmukaisia: »Hörbarkeit ei ole enää »kuuluvaisuus» vaan 'kuuluvuus', samoin in *Haltbarkeit* 'pysyvyys, säilyvyys', *Rentabilität* 'kantavuus', *Sichtbarkeit* 'näkyvyys'; *bestimmte Höhe* on 'määräkorkeus' eikä »määrätty korkeus», *bestimmte Stärke* 'määrävahvuus'; edelleen: *Flammenwerfer* 'liekinheitin' (ei »liekinheitäjä»), *Schalter* 'kytkin, katkaisin', *Stossdämpfer* 'iskunvaimennin', *Vergaser* 'kaasutin'. Näihin verrattuna tuntuvat vastineet fyysisi (lii)nen, klassillinen, kriittillinen ja loogillinen ehkä jo vähän vanhastavilta, varsinkin kun tekijä on hyväksynyt *graafisen, kliinisen ja kosmisen*; tosin NS:nkin kanta on tässä kohdin epäyhtenäinen. Etsimällä etsien voi löytää joitakin pieniä epätarkkuuksia, jotka ilmeisesti johtuvat siitä, että tekijä ei ole katsonut välttämättömäksi tarkistaa aivan kaikkia tutunomaisia termejä alan ammattikirjoista tai Nykysuomen sanakirjasta: *Abrüstung* (valt.) 'aseistariisuminen'; NS:n täydennysosa suosittelee *aseistariisuntaa*, joka onkin käytännössä jo täysin syrjäytännyt *aseistariisumisen*. *Aufwand*-sanana toisena merkityksenä mainitaan mm. (kaup.) 'liike-, käyttö/kustannukset; rahameno(t)', ja esimerkkinä on *allgemeiner Aufwand* 'yleiskulut'; ehkä ensimmäisenä vastineena olisi pitänyt olla *kulu(t)*, sillä kustannukset ja kulut ovat liiketaloustieteessä eri asioita, ja saksan *Aufwand* merkitsee nimenomaan kuluja. *Betrieb* 3. *landwirtschaftlicher Betrieb* 'maatalous'; tarkempi vastine olisi kai 'viljelmä'. *entmilitarisieren* 'hävittää sot. taipumukset, -varustukset'; ensimmäinen vastine ei edustane sanan yleisintä merkitystä. *erwirtschaften* 'säästää

(hyvällä) taloudenpidolla'; täsmällistä vastinetta lienee vaikea keksiä, mutta esitetty vastine ei sovi ainakaan niihin yhteyksiin, joissa verbin objektina on (*Jahres*)umsatz; tässä kohden olisivat esimerkkilauseet olleet välttämättömiä. *Fernseh*-alkuisten yhdyssanojen vastineena on käytetty ilmausta *kaukonäkö*(radio), esim. *Fernsehempfänger* 'kaukonäkövastaanotto' -*funk* 'kaukonäkö(yleis)radio' jne.; lisäksi artikkelista puuttuu varsin tavallinen *Fernsehapparatur*. *Investition* 'raha-, pääoma/sijoitus', NS:n mukaan *rahan—, pääoman/sijoitus*; samoin *Lehrbefähigkeit* 'opettaja/pätevyys, -taito', NS:ssa *opettajan-*. *Lehrerpersönlichkeit* 'opettajahenkilöllisyys' (?). *Piste* (Int.) 'lentorata; (hht.) rata, reitti'; *Sprachbrockhaus* mainitsee sanan merkityksinä 1) *Radrennbahn* 2) *Einfassung der Manege im Zirkus*; yleiskielessä sanaa nykyisin käytetään usein myös kiitoradasta (esim. *Graspiste* ja *die befestigte Piste*). *Preisbildung* (kaup.) 'hintojenmuodostus', NS:ssa *hinnanmuodostus*. *Pressechef* (urh.) 'sanomalehtisihteeri'; parempi vastine olisi *lehdistösihteeri* t. -*päällikkö*; lyhenne urh. tuntuu tässä aivan liian ahdaslaiselta. *Propaganda* 'propaganda, (poliittisten) ajatusten, mielipiteiden levittäminen'; yksin *propaganda* olisi tässä kai riittänyt. *Radikalkur* 'hevosparannus'; paremmin kai *hevoskuuri*. *Schulflugzeug* (Int.) 'koulutus-, harjoitus/lentokone', samoin *Lehrflugzeug* 'koulutuskone'; virallinen ja NS:nkin suosittama vastine on *koulukone*, ja toisaalta sanakirjassa onkin esim. *Schulschiff* 'koululaiva'. *Sprachverwandtschaft* 'kielensukulaisuus', NS:ssa *kieliseläisyys*.

Nämä harrastelijamaiset hajahuomaukset kohdistavat suhteettomasti huomiota sanakirjan pieniin epätarkkuuksiin, joiden osuus kuitenkin on häviävän vähäinen kaiken sen rinnalla, mikä teoksessa on oikeata, täsmällistä ja tarkkaa. Toisaalta harrastelijainkin vaatimukset ovat kasvaneet; heidän kielenkäyttöään normittaa Nykysuomen sanakirja, ja sen vuoksi odotetaan tietysti

muiden leksikkojen noudattavan NS:n kantaa.

Hirvensalon uusiin teos riittäisi tavalisen miehen elämäntyöksi, mutta tekijän itsensä kohdalla se on vain yksi etappi — joskin erittäin merkittävä — työ-

teliiän leksikografian taipaleella. Saksan kielen harrastajain joukko on maassamme vanhastaan taaja. Heille Hirvensalon sanakirja on tervetullut ja kauan kaivattu apuneuvo.

ESKO KOIVUSALO